

“Feminizm, Ekoloji, Toplumsal Direniş”: Alternatif Bir Dünya Arayışı

Gülçin Özge Tan, Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

ORCID: 0000-0001-7490-609X

E-Posta: gulcinozgetan@gmail.com

Karl Marx'ın yaşadığı yüzyıla refakat ettirdiği 'komünizm hayaleti' belki de çok gerilerde kalmışken; 21.yüzyılda pek çok “hortlak” yalnızca Avrupa'ya değil karış karış yer küreyi dolaşmakta ve yurttaşları adeta nefessiz bırakmaktadır. Kapitalizmin, radikal sağ popülizmin, otoriterliğin, ırkçılığın, cinsiyetçiliğin korkunç çehrelerinin hâkim ifadeler haline geldiği günümüz siyaseti, çoğu kez de demokrasilerin içinden demokrasileri eritip yok ederken dünyayı iklim krizinin sonuçlarıyla da baş başa bırakmış ve kendini bu krizin müsebbibi görmeyi dahi reddetmiştir. Dünyanın içinde bulunduğu bu ahval, akademisyenleri, araştırmacıları, aktivistleri tartışma sahasına sürüklemiş; demokrasinin direncini artırmak, yaşanabilir bir dünya kurmak, eşit ve özgür bir hayat inşa etmek gibi ortak temalar üstünden, tanıdık ama ahir zaman için bir o kadar da yeni anlamlara gelen, yeni formlara bürünmüş mücadeleleri açığa çıkarmıştır. Feminizm, Ekoloji ve Toplumsal Direniş¹ kitabı tam da böylesi bir mücadelenin kolektif ifadesi olarak okurla buluşmaktadır.

Şemsa Özar'a armağan olarak derlenen kitap, birçok armağan kitabın ötesine geçerek aslında farklı yöntemleri bir araya getiren yarı biyografik bir metin olma özelliği de gösteriyor. Kitaptaki hemen her metin, bir şekilde Şemsa Özar ile yan yana gelen anılar, anlatılar, akademik kuramlar ve direnişler ile donatılırken; tercih edilen yöntem, editöryal çalışmayı, sıradan bir armağan kitap çalışması olmanın çok dışına çıkarıyor. Handan Çağlayan ve Kaner Atakan Türker editörlüğünde hazırlanan kitap, farklı metin türlerini bir araya getirdiği için biraz eklektik bir tarza sahip olsa da birçok araştırma yöntemini içermesi bağlamında zor olanı yapmayı hedefliyor. Araştırma makalelerinden saha çalışmalarına, söyleşilerden otobiyografik anlatılara kadar farklı yazı türlerini bir araya getiren editörler, yazılar arasındaki geçişliliği türler arasında herhangi bir bağlantı kurmadan yapıyor. Bunda okuyucuyu zorlayan bir yan olmakla beraber, her bir yazının ihtivasının ayrı oluşu ardındalık beklentisini boşa düşürüyor. Bu bağlamda belki de bir

eleştiri olarak sunabileceğim tek şey, Nurcan Baysal'ın yazıları arasındaki sıralamadır. Baysal'ın gazeteci kimliğini de elden bırakmadan kaleme aldığı otobiyografik anlatısı, Baysal ile gerçekleştirilen söyleşiden önce verilseydi, söyleşinin zemin hazırlığı çok daha rahat bir şekilde sağlanabilirdi. Kitap boyunca okumalara eşlik eden kişisel fotoğraflar ise direnişe adanmış bir ömrün izleri olarak kitabın biçimsel formatını içerikle birleştirirken, okuyucular için de foto-belgesel bir anlatıya görsel olarak kapı aralıyor.

Hakikatin her boyutunu ve her katmanını görmek ve göstermek çabasının etik olduğu kadar, yaşamsal da olduğunu; bu yüzden de hakikati katman katman ortaya dökmenin, farklı açılardan bakmanın, farklı insan gruplarını nasıl etkilediğini açıklamanın gerekliliğinin altını çizen “Şemsa Hocanın” (Bianet, 2018), gerek kuramlara gerek yapılara olan muhalif yaklaşımının, akademiyle, kentlerle ve sokaklarla buluşmasının açık bir yansıması olarak hocanın öğrenci ve arkadaşları da kitaptaki yazılarında hakikati farklı düzeylerini ortaya koymak ve yeni bakış açıları sunmak için en az hoca kadar gayret göstermekte ve benzer minvalden hareketle yazılarını kaleme almaktadırlar.

Kuram ve eylemin ayrılmaz olduğu anlarda açığa çıkacak gücün farkındalığıyla yaşanmakta olan bir hayata armağan edilen kitap, Gülay Günlük-Şensesen'in sunuş yazısıyla başlamaktadır. Sunuşu takip eden ilk yazı, Feryal Saygılıgil'e ait. “Ben Fikriye” başlığı taşıyan yazı, sosyal bilimlerin kör kaldığı noktalara, kadınların sosyal olayları, geçmişi nasıl yaşadıklarına bakma iddiasıyla bir yaşam anlatısını, bütün çıplaklığıyla sergiliyor. Kesişimsellik bazında ele alınabilecek bir yaşam pratiğini aktaran Saygılıgil'in, 'Kürt, Alevi, Göçmen, İşçi, Kadın' kimliklerine sahip Fikriye'nin tanıklıklarını yazması, yazarın geleneksel yazı yazma, arşiv tutma, kayıt altına alma pratiklerine belgeselciliğinin hüneriyle belirgin bir karşı çıkma girişimi olarak görülebilir.

Serap Güre, “Akademi ile Feminist Eylemciliğin Birlikte Yolculuğu: KEİG Platformu” isimli ikinci yazısında, Şemsa Özar'ın çok yönlülüğünü, kadın emeği ve kadın istihdamı konuları özelinde akademik bir potada damıtarak; bilgilerini bir platform (Kadın Emeği ve İstihdamı Girişimi) etrafında kadınlara nasıl aktardığını ve ilgili bilgileri kadınların nasıl kullanılabileceğine ilişkin rotalar çizmesini, sürecin şahidi olarak anlatmaktadır. Marmara Depreminin ardından Kocaeli'nde yürütülen saha çalışmasının işaret ettiği eksikliklerden doğan platformun oluşum süreci, yaşanan felaketlerde kadınların hem afetler sürecinde hem de felaket ardılı süreçte erkeklerden daha fazla etkilenmesine yönelik doğan ihtiyaçlara karşı gelişen bir reflektir.

Bugün, etkilerini ve yıkımını uzunca süre üstümüzden atamayacağımız 10 ili korkunç bir şekilde etkileyen ilki, Kahramanmaraş merkezli olan Şubat 2023 depremleri, ne yazık ki kadınlar için Marmara Depremi'nin etkilerine benzer ve hatta muhtemelen çok daha derin krizlere gebe. Bu anlamda, böyle bir platformun, Güre'nin yazısında belirttiği özeleştiriler göz önünde bulundurularak çalışmalarını aktive etmesi, kadınlar için ekonomik süreçlere müdahil olması ve ekonomiyi kadınlar lehine anlaşılır kılması, şimdilerde yepyeni bir önem kazanmıştır.

Kitabın üçüncü yazısı olan "İklim Krizi Kapıda, Zengin ve Yoksul Ülkelerde İklim Değişikliğine Feminist Perspektiften Bakış" başlıklı makale, Gülay Toksöz ve Emel Memiş'in akademik yol arkadaşılığının güzel bir örneği olarak beliriyor. Toksöz ve Memiş, iklim değişikliklerinin tahribatlarını iklim adaleti çerçevesinde küreselleşen kapitalist sisteme feminist bir alternatif arayışıyla irdeliyor. Karşılaştırmalı verilerle beslenen metin, iklim değişikliğinin risklerinin olası sonuçlarının halkın farklı kesimlerinde ve farklı bölgelerde farklı anlamlara gelmesi gerçekliğinde, toplumsal cinsiyet boyutunu ekofeminizmle birlikte tartışıyor. Yazının en çarpıcı yanıysa yazarların, iklim değişikliğinin olumsuz etkilerine karşı, durum tespitinin ötesine geçerek Küresel Kuzey ve Küresel Güney kıyasıyla 'bakım' işini merkeze alan ve 'bakım emeğini' kadın odağından çıkararak 'bakım kolektifi' gibi politika önerilerinde bulunmalarıdır. Toksöz ve Memiş'in bıraktığı yerden devam eden Begüm Özkaynak ise "Yeşil Ekonomi'nin Ötesinde Düşünebilmek, Feminist Politik Ekoloji" isimli çalışmasında, feminist perspektifin bir adım öne geçtiği yaklaşımıyla öncelikle 'yeşil ekonominin' yeter(siz)liğini tartışmaya açıyor. Özkaynak tarafından alternatif olarak sunulan feminist politik ekolojinin anaakım kalkınma model ve stratejilerine karşı olan eleştirel tavrı, bir yandan erkek egemen düzene meydan okurken bir yandan da kadın hareketini çevre mücadelesiyle eklemlenmektedir. Yazarın akademi-aktivizm birlikteliğinin sonucu olarak nitelendirdiği analitik arayışı, iki mücadeleyi ortak bir paydada birleştirebilmesi açısından son derece çarpıcıdır.

Adil ve sürdürülebilirliğin sağlanması adına atılan adımlardan birisi olarak alternatif gıda topluluklarını gündemine alan ve inceleyen Zeynep Kadirbeyoğlu'nun yazısı, kitabın ekoloji ile doğrudan bağı olan son yazı. "Alternatif Gıda Toplulukları: Üretim, Dağıtım ve Tüketimi Yeniden Düşünmek" başlığını taşıyan yazı, diğer yazarların da yaptığı gibi alternatif oluşturma gayesini sürdürürken; Türkiye'den örneklere başvurarak tarım ve gıda faaliyetlerinin üretim, dağıtım ve tüketim süreçlerine çoklu açılardan bakmaktadır. Alternatif gıda topluluklarını, tekelleşmiş ve şirketleşmiş tarım ve gıda rejimine, ekolojik tahribata, kalitesiz ve sağlıksız

gıdaya karşı geliştirilen bir çözüm olarak değerlendiren Kadirbeyoğlu'nun dikkatleri çektiği bu konu, iklim krizi ile birlikte düşünüldüğünde daha da önem kazanmakta ve 'gıdaya erişim kısıtının artması', 'kıtlık', 'susuzluk' vb. gelecekte yaşanması öngörülen problemlere ön ve belki de ucu yakalanmazsa son bir öneri niteliği taşıyor.

Kitabın altıncı makalesi olan "İyi Yaşam Hakkı Bakımından Pandemi Süreci ve Alınan Önlemlere İlişkin Bir Değerlendirme" başlıklı yazı, Emel Memiş ve Murat Koyuncu'nun Covid-19 pandemisinin büyük yaransıması olarak patlak veren ve iyice derinleşen toplumsal eşitsizlikleri anlamayı amaç ediniyor. Kitabın ruhuna uygun biçimde, yazılarının salgının ilk günlerinde Şemsa Özar ile birlikte yazılan bir çalışmanın devamı olduğunu dile getiren yazarların diğer felaketlerde olduğu gibi salgının da 'insan yapımı' olması vurgusu, makaleyi pandemi odağından deprem odağına taşıyabilecek ipuçlarını verir durumdadır. Memiş ve Koyuncu'nun yazılarının temel vurgulamalarından olan iktisadi ve sosyal politikaları şekillendirmesi beklenen 'iyi yaşam hakkı', yaşanan deprem felaketinde iyiden iyiye 'hayatta kalma şansına/kaderine' evrilirken; yazarların pandemide uygulanan ekonomik paketlerdeki krizin ötelendiğine dair saptamaları da deprem felaketiyle birlikte ötelemeye bile zahmet edilemez hal almıştır. Yazarların post-pandemi dönemi için uluslararası standartlara ve insan hakları belgelerine dayanarak talep ettikleri, devletin sorumluluğunun altını çizdikleri ve özellikle dezavantajlı grupların yaşadıklarına dair yaptığı uyarılar, deprem felaketinde hepten elzem ve vazgeçilmez olmuştur. 'İyi yaşam hakkının' neredeyse 'sadece yaşam hakkına' dönüştüğü bu günlerin atlatılabilmesinin belki de değişmez yolu, bu anlamda Memiş ve Koyuncu'nun pandemi özelinde ele aldığı ancak bütüne yayarak söylenebilecek olan şey, 'DEVLET' sorumluluğunun yeniden hatırlanması ve hatırlatılmasıdır. Aksi bütün vaziyetler, esasen, Ece Ayhan'ın *Meçhul Öğrenci Anıtı* şiirinin acı bir tekrarı olacaktır:

Buraya bakın, burada, bu kara mermerin altında,
Bir teneffüs daha yaşasaydı,
Tabiattan tahtaya kalkacak bir çocuk gömülüdür
Devlet dersinde öldürülmüştür (2017: 123).

"Başka Bir Dünya İçin: Barış İktisadı" isimli yedinci sıradaki makale, Gülay Günlük-Şenesen'in yazarlığında, feminizm, ekoloji ve toplumsal cinsiyet tartışmalarını ortak kesen bir orijinden vücut buluyor. Yazı, politik ve akademik bir tercih olarak savunma iktisadı yerine 'barış iktisadını' gündeme alarak barış ortamının sunduğu iktisadi getirilerinden bahsediyor. Bu bağlamda, makalenin girift bir yolla da olsa, savaş ekonomisi karşısında

barış ekonomisini konuşarak yaşamsal bir yapı-söküm rasyonalitesini gündeme getirdiğini söylemek mümkün. Bu makaleyi izleyen “Bütçenin Hukuki Niteliğine Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Bakmak” makalesi, toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme yaklaşımını tartışmaya açan Mustafa Şahin tarafından kaleme alınmış. Hukuk metinlerinin eril yapısı içinden, mevzuat-bütçe ilişkisini anlamaya çalışan Şahin’in, kamu hizmetlerine dair olan vurgusu, devlet bütçesinin toplumsal cinsiyetler arasında eşitsizliğe yol açan kaynağı işaret etmesi hasebiyle temel bir handikapı gün yüzüne çıkarmaktadır. ‘Kamunun’ anlamını yitirdiği neoliberal düzen içinde başta kamuyu/ kamusal hizmetleri talep edecek toplumsallığı sonra da buna bağlı olarak kurgulanacak kamu idaresinin inşası için, Şahin’in devlet bütçesine dair feminist kavramsallaştırması alternatif ve eşit bir yol olarak gözükmektedir.

Kitabın bundan sonraki bölümleri, araştırma makalesi türünde olmayan ve bu doğrultuda da aslında, kitabın yöntemsel zenginliğini kuvvetlendiren yazı çeşitlerinden oluşmaktadır. Söz konusu yazılardan ilki, Damla Pinçe, Tülin Arman, İlke Ercan ve Aylin Varyantan’ın anlatılarına dayanan, “Boğaziçi Üniversitesi’nde Cinsel Tacizi Önleme Çalışmaları Sürecinde Şemsa Özar’la Yol Arkadaşlığımız” başlığını taşıyan yazıdır. Yazıda, Özar’ın çok yönlülüğünün, insanlara alan açan kişiliğinin ve kolektif olanla buluşmasının bir örneği olarak Boğaziçi Üniversitesi Cinsel Tacizi Önleme Komisyonu CİTÖK’te, hoca ile birlikte çalışma deneyimleri anlatılmaktadır. Kişisel deneyim aktarımları bu bağlamda, üniversite yönetimi tarafından işlevsizleştirilmiş bu birimlerin yapısına ve yatay hiyerarşik ilişkilene biçimlerine dair çok şey söylemektedir. ‘Şemsa Hocanın’ üniversiteyle olan buluşma biçimlerinden önemli biri olarak CİTÖK’e yer ayıran bu yazının sonrasındaki yazıda ise Özar’ın Uluslararası Feminist İktisat Birliği ile olan bağlantısını Handan Çağlayan’ın Ebru Kongar ile yaptığı söyleşiden öğreniyoruz.

Toplumsal direnişin temel değini maddelerinden biri olduğu kitapta yer alan bir diğer söyleşi, Kaner Atakan Türker’in Yahya Mete Madra ve Ceren Özselçuk ile yaptığı söyleşidir. Kitabın geneli boyunca sunulmaya çalışılan alternatif yaklaşımlardan birinin daha önerildiği söyleşide, alternatif ekonomi modeli olarak Kürt Hareketi ile ilişkilendirilen Demokratik Ekonomi modeli sunulmaktadır. Söyleşi alternatif ekonomi modeline ek olarak bir okuma grubundan çalıştaylara ve son kertede Demokratik Ekonomi Konferansı’na uzanan kolektif bilgi üretimine meraklı insanların konferansa uzanan zaman diliminde yaşadıklarını ülkenin siyasi tarihiyle birlikte okuyucuya aktarıyor.

Nurcan Baysal ile yapılan söyleşi, kitabın son söyleşisi olmakla beraber,

sıralamada hemen bu söyleşiden sonra Baysal'ın kaleme aldığı yazıyla birlikte ele alındığında birbirini perçinleyen ve okuru, deyim yerindeyse vicdanından yakalayan satırları var ediyor. Kitabın editörlerinin gerçekleştirdiği söyleşi daha çok Baysal'ın Şemsa Özar ile olan dostluğunu merkeze alırken; söyleşinin satır araları birlikte verilen birçok hak mücadelesini de dile getiriyor. "Hoca"nın Baysal üzerindeki etkisinin aktarıldığı söyleşinin ardından, on üçüncü yazı olarak verilen ve Nurcan Baysal tarafından hazırlanan "Ev Yıkıldı" yazısı, yazım türü açısından kitabın en ayrıksı yazısı olarak değerlendirilebilir. Hikayeci anlatımın ön plana çıktığı yazı, mekân hafızasını kolektif hafıza ile birleştirerek bir büyüme öyküsünü, şehrin (Diyarbakır) değişen siyasi çehresi üstünden anlatmaktadır. Gazeteci gözlemiyle zihne kaydedilenlerin, şehirden birisi olmanın verdiği içtenlikle ama aynı zamanda büyük bir gerçekçilikle cümlelere dökülmesi, yazıyı biyografik bir anlatının dışına çıkarmaktadır.

Kitabın editörlerinden Kaner Atakan Türker'in, yazar olarak karşımıza çıktığı "Bu Kadar Yıl Biriktirdiğimiz Deneyimle Biz Evimizde Oturursak Ayıp Etmiş Olmaz mıydı?: Kürt Siyasi Hareketi ve Kültür ve Sanat Kurumları" başlıklı yazı, Türker'in saha deneyimlerine dayanması itibarıyla yine yeni bir yazı biçimini, yöntemini sunuyor. "Şemsa Hoca"nın akademik yönlendirmesinin altını çizen Türker, makalesinde Kürt kültür ve sanat kurumlarının dönüşümünü saha çalışması özelinde veriyor. Kitaptaki diğer makalelere benzer şekilde alternatif olanın izini süren Türker, alternatif eğitim kurumları olarak yerelde örgütlenmeye başlayan ve aslında bir diploması, denkliği olmayan, hiyerarşiyi reddeden bu kurumları, kendisi "akademik bir makale olarak düşünmeyin" dese de akademik bir incellekle ele alıyor.

Kitabın son yazısı olan "Boğaziçi Üniversitesi Direnişi" başlıklı yazısında Zeynep Gambetti, son zamanların en önemli direnişlerinden biri haline gelen Boğaziçi Üniversitesi eylemlerini, akademik özerklik çerçevesinde zaman zaman çeşitli öz eleştirilere de yer vererek aktarmaktadır. Şemsa Özar'ın da baştan beri direnişçisi olduğu eylemlilik, bana göre, aslında yeni bir "ötekiliğin" inşasını da gerçekleştirmesi bağlamında ayrı bir ilgiyi hak etmektedir. Makro bir siyasi hikâyenin mikro ölçeği olarak Boğaziçi Üniversitesi'nin akademik ve idari özerkliğine yöneltilen baskının türettiği ve 'öteki' olarak işaret ettiği Boğaziçililik kimliği, kutuplaştırıcı siyasetin adeta yeni kutbu, 'düşman' öznelerinden biri haline gelmiştir. Gambetti'nin yazısında belirttiği üzere kendi organik entelektüellerine ihtiyaç duyan iktidarın kendini var etme gayesi, Boğaziçi Üniversitesi'nde yaşananları anlamlandırmada önemli bir girdidir. İktidarın kültürel hegemonyasını inşa edemediği anlarda su yüzüne daha belirgin olarak çıkan ve 'halka

yakın olmakla' ilişkilendirilen popülist anlayış, Boğaziçi özelinde yeni bir kutuplaşma yaratmaktadır.

Feminizm, Ekoloji, Toplumsal Direniş kitabı, bir armağan kitap olması hasebiyle merkezine Şemsa Özar'ın çalışma ve ilgi alanlarını alan, ancak Özar'ın çoklu akademik ve kişisel yaşantısının zenginliğine paralel olarak farklı birçok konuyu işleyen kitap olma özelliği taşımaktadır. Ayrıca yazılar üç temel başlık altında gruplandırılmış olsa da hemen her metnin arka planında yer alan alternatif arayışlar, yalnızca yazarların çalışma alanlarına, kişisel yaşamlarına dahil olan konuların ele alınışı değil aynı zamanda büyük bir özlemin yazıya dökülüşü; eşit, adil, çevreye duyarlı birlikte kurulacak alternatif bir dünyanın da yol haritasıdır.

Sonnotlar

1 Çağlayan H ve Türker K A (der) (2022). *Feminizm, Ekoloji, Toplumsal Cinsiyet*. İstanbul: NotaBene Yayınları.

Kaynakça

Akademisyen Yargılamaları: Şemsa Özar'ın Beyanı. (2018, Ekim 12). Bianet.org: <https://m.bianet.org/bianet/ ifade-ozgurlugu/201618-semsa-ozar-in-beyani> adresinden alındı

Ayhan E. (2017). *Bütün Yort Savul'lar! : Toplu Şiirler 1954-1997*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.